

УДК 630.6: 504.062

Р. Б. Бабич,

к. е. н., с. н. с., доцент кафедри економічної теорії, Національний авіаційний університет, м. Київ

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЛІСОВОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

R. B. Babych,

Ph.D., leading researcher, Associate professor of economics, National aviation university, Kyiv

ECOLOGIZATION OF THE FOREST SECTOR OF ECONOMY OF UKRAINE

В статті розглянуто основні напрями екологізації виробництва в лісовому секторі економіки України. Проведено еколого-економічний аналіз як інформаційно-аналітичну основу прийняття оптимальних управлінських рішень у лісовому секторі економіки, що має комплексний характер і включає наступні основні складові: екологічну експертизу, екологічну діагностику і ситуаційний аналіз, екологічний маркетинговий аналіз і екоаудит.

In the article examines the main trends in the greening of the forest sector in Ukraine. An ecological and economic analysis of how information and analytical framework of optimal management decisions in the forestry sector, which is complex and includes the following main components: environmental impact assessment, environmental diagnosis and situation analysis, environmental analysis.

Ключові слова: екологізація, еколого-економічний механізм, стратегічне планування, комплексна оцінка, лісокористування.

Keywords: ecologization, environmental and economic mechanism, strategic planning, integrated assessment, forest use.

Постановка проблеми. Екологізація виробництва, забезпечення екологічно-ресурсної безпеки господарювання, повинні знаходити досить повне, аргументоване відображення у всій системі екологічних, технічних, економічних, фінансових і соціальних показників сфери використання, охорони і відтворення лісових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробка наукової проблематики, пов'язаної з підвищенням ефективності охорони, відтворення і використання природоресурсного потенціалу в останні роки посилилася. В її вирішення з питань лісокористування внесли вклад Я.В. Коваль, П.І. Лакида, І.М. Лицур, Е.В. Мішенін, В.І. Піла, І.М. Снякевич та інші. Аналіз літературних джерел виявив, що незважаючи на чисельність досліджень, еколого-економічний механізм регулювання екологізації виробництва недостатньо досліджено. Постає питання щодо необхідності формування принципово нової державної політики виходячи з пріоритетів і цілей екологічно-збалансованого (сталого) соціально-економічного розвитку. В основу такої політики України слід покласти вимогу обов'язкового дотримання екологічної безпеки життєдіяльності людини і природних (лісових) екосистем на основі екологізації суспільного виробництва.

Формулювання цілей статті. Основні завдання екологізації виробничих процесів з огляду доцільності й необхідності оцінки еколого-економічного рівня розвитку виробництва, лісівничо-еколого-економічної спрямованості господарювання, можна визначити на підставі:

- визначення ефективності використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів у взаємозв'язку і взаємозумовленості з екологічними витратами і факторами виробництва;
- розкриття тенденцій і пропорцій розвитку економічного розвитку виробництва, зокрема екологічної (лісоохоронної) діяльності підприємств;
- розробки і обґрунтування необхідних державних (організаційно-адміністративних), ринково орієнтованих заходів регулювання еколого-економічного рівня розвитку виробництва.

Виклад основного матеріалу. Особа, що приймає рішення через регулюючий (організаційно-економічний) механізм екологізації виробництва (раціоналізації лісокористування і охорони навколишнього середовища) може здійснювати як прямий, так і зворотний зв'язок (вплив) між окремими етапами (блоками) аналізу і комплексної оцінки виробництва, потреба якої виникає для розробки оптимальних управлінських рішень і реалізації екологічних заходів. Вимір рівня екологічності виробництва, лісокористування, екобезпеки підприємств створюється на основі системи показників [1, с. 58], що є основою для вивчення, регулювання і наступного удосконалення еколого-економічного рівня розвитку виробництва і в той же час виступає об'єктом управління.

Необхідно також відзначити, що доцільність використання комплексного показника ЕЕРВ, на відміну від інтегрального показника впливу виробництва на лісове середовище у формі економічного збитку, для цілей екологічного регулювання виробництва пояснюється тим фактом, що величина збитку тісно пов'язана з організаційно-технічним рівнем виробництва, з місцем розташування підприємства та ін. Для забезпечення об'єктивної оцінки еколого-економічного рівня розвитку виробництва виникає задача відбору необхідних показників. Фактори і показники, що його визначають, знаходяться у взаємному зв'язку. Визначення характеру цього зв'язку є завданням якісного еколого-економічного аналізу. При вивченні форм та напрямків взаємозв'язку показників і факторів не тільки необхідно встановлювати

причини й наслідки їх взаємозв'язку, але й роботи ранжирування факторів.

У умовах економічної кризи об'єктивна обмеженість матеріальних, грошових ресурсів ставить питання регіонального, галузевого регулювання екологічності лісокористування і охорони навколишнього середовища в лісовому комплексі на основі впровадження нових економічних, фінансових важелів і стимулів. Виходячи зі сказаного виникає потреба ранжирування підприємств на основі порівняльної комплексної рейтингової оцінки їх еколого-економічного рівня розвитку виробництва, що дозволяє практично обґрунтувати черговість реалізації тих чи інших основних економічних і фінансових важелів і стимулів по розглянутій сукупності об'єктів екологічного регулювання:

- надання субсидій і дотацій на лісозахисні заходи, встановлення диференційованого обсягу державного фінансування лісогосподарського виробництва;
- позики й кредити по низьких відсотках, гарантії по банківських позиках;
- пільги по екологічних податках і платежах за лісокористування;
- надання режиму прискореної амортизації очисного устаткування і іншої екотехніки; регламентація прав на викиди та їх продаж;
- регулювання обсягу виробництва екологічно небезпечних видів продукції в умовах поступового згортання їх виробництва.

Оцінка еколого-економічного рівня розвитку виробництва на основі комплексного показника може бути загальною (повною) і окремою (локальною). При загальній оцінці використовують показники, що характеризують основні та кінцеві результати виробничої діяльності у взаємозв'язку із результатами всієї природоохоронної діяльності підприємства, включаючи атмосфероохоронну, водоохоронну, відтворення лісових ресурсів на екологічній основі, розміщення твердих відходів і ін. При локальному аналізі еколого-економічного рівня розвитку виробництва оцінюються окремі складові лісоекологічної діяльності. Наприклад, виміряється тільки рівень водоохоронної чи атмосфероохоронної діяльності у взаємозв'язку з кінцевими результатами виробництва лісопромислового підприємства. Окремо може досліджуватися екологічність заготівлі деревної сировини. Визначення територіальної черговості лісогосподарських робіт із захисного лісорозведення також припускає доцільність використання агрегатних (інтегральних) показників.

Регулювання екологічності виробництва можна проводити за наступними напрямками: економічне регулювання, фінансове регулювання, екологічно орієнтована приватизація, екологічна експертиза, екологічне страхування, екологічний моніторинг, участь громадськості у вирішенні екологічних проблем тощо.

Розглянемо деякі аспекти регулювання рівня екологічності виробництва на основі порівняльної комплексної рейтингової оцінки відповідно до виділених напрямків. Відповідно до представлених напрямків, проводиться відокремлення економічного і фінансового регулювання лісокористування. Оскільки фінанси відбивають у більшій мірі розподільні відносини, то зміст фінансових заходів регулювання лісокористування і охорони навколишнього середовища полягає у тому, що вони по суті є конкретними методами та способами розподілу грошових потоків екологічної спрямованості. Економічне регулювання лісокористування включає розробку показників, нормативів, ставок платежів та квот у процесі екологізації виробництва, тобто забезпечує основу фінансового регулювання.

Порівняльну комплексну оцінку еколого-економічного рівня розвитку виробництва підприємств доцільно застосовувати у діяльності екологічних банків які виступають в якості індикатора та інструмента діагностики у взаємовідносинах із підприємствами-забруднювачами і лісокористувачами. Основна економічна роль екологічного банку – це облік і контроль господарської діяльності суб'єктів лісокористування, що стосується питань їх впливу на навколишнє середовище з метою виділення кредитів, то у першу чергу останні виділяються найбільш екологічно небезпечним, але фінансово стійким підприємствам; надання для них пільгових процентних ставок для заохочення заходів по зниженню забруднення навколишнього середовища; фінансування впровадження нових екобезпечних мало- та безвідходних технологій [2; 3, с. 92].

Реалізація екологічно орієнтованої політики в області приватизації державного майна передбачає створення екологічного реєстру приватизації. Приватизації підприємств, розташованих у зоні національних парків і заповідників, регіонів, чутливих до деградації навколишнього середовища і небажаному скороченню біологічної розмаїтості повинні в обов'язковому порядку передувати еколого-економічний аналіз їх діяльності у рамках проведення екологічної експертизи з використанням комплексного показника еколого-економічного рівня розвитку виробництва. Порівняльна комплексна рейтингова оцінка рівня екологічності виробництва, може виступати як основа для створення екологічного реєстру приватизації.

Оцінка пропонує до реалізації господарських рішень у рамках державної екологічної експертизи повинна враховувати всі наслідки запланованої діяльності (соціальні, економічні, екологічні) і інтерпретувати їх із загальноекономічних позицій на екологічній основі. Для вирішення проблеми ув'язки економічних, технічних, соціальних й інших аспектів і показників пропонується використовувати показник комплексної оцінки еколого-економічного рівня проекту, інвестицій за аналогією з оцінкою еколого-економічного рівня розвитку виробництва.

Створення обов'язкової і добровільної системи екологічного страхування також вимагає, на наш погляд, використання порівняльних комплексних рейтингових оцінок рівня екологічності виробництва у напрямку більш повного залучення лісопромислових, лісогосподарських підприємств у цю систему. Формування різних систем екологічного (еколого-економічного) моніторингу спрямовано не тільки на вивчення, але й включає обґрунтований вибір об'єктів спостереження. В умовах обмеженості фінансових ресурсів на створення екологічних інформаційно-аналітичних систем для обґрунтування набору об'єктів спостереження (підприємств, об'єктів лісокористування, техногенних факторів впливу на навколишнє середовище) необхідно використовувати порівняльні комплексні рейтингові оцінки.

Участь громадськості у вирішенні лісоохоронних проблем, інформування населення про виробничо-економічну діяльність підприємств, екобезпеки виробництва також припускає активне використання порівняльних комплексних оцінок еколого-економічного рівня розвитку виробництва для обґрунтування відповідних заходів.

Представляється доцільним використання методичних підходів до конструювання комплексних оцінок по реалізації еколого-економічного регулювання лісовідновлення.

Порівняльна комплексна оцінка може використовуватися і для необхідного зіставлення результатів господарської діяльності підприємств з урахуванням екологічного фактора у часі. В результаті розрахунків визначається деяка узагальнена інтегральна оцінка, за допомогою якої проводиться потрібна кількісна і якісна характеристика динаміки розвитку еколого-економічного рівня об'єкта у часі. Таку оцінку доцільно використовувати як інструмент для відносної оцінки відставання підприємств-забруднювачів від оптимально працюючих.

У умовах становлення ринкових відносин кожне підприємство повинно мати чітку і ясну перспективу виробничо-екологічного розвитку, регулювання господарської поведінки на екологічній основі. Постановка стратегічних напрямків виробничо-господарського розвитку і визначення тактичних дій по їх реалізації в умовах ринку, є продуктом стратегічного і маркетингового планування. Питання раціоналізації лісокористування і охорони навколишнього середовища у взаємозв'язку з кінцевими результатами діяльності підприємства повинні знаходити своє відображення в стратегічному і маркетинговому плануванні підприємств лісового комплексу. Таким чином, можна говорити про екологічну спрямованість стратегічного і маркетингового планування.

Доцільність і необхідність екологічно орієнтованого стратегічного й маркетингового планування на підприємствах визначається наступними основними

складовими організаційно-економічного механізму регулювання лісокористування і охорони навколишнього середовища: функціонуванням й розвитком системи платного лісокористування; впровадженням та перспективами розвитку ринково орієнтованих екологічних і фінансових важелів та стимулів екологізації виробництва і забезпеченням екобезпеки підприємств; розвиток ринку екологічних товарів та послуг; можливістю введення системи екологічного страхування; активізацією ролі громадськості у вирішенні регіональних і галузевих екологічних проблем тощо.

Основні положення, що стосуються сутності стратегічного планування і його використання у вирішенні регіональних екологічних проблем на рівні підприємств, можна звести до наступного [4]:

1. Стратегічне планування найчастіше ототожнюють з довгостроковим плануванням. Однак, на відміну від останнього, стратегічне планування характеризує, насамперед, особливий механізм регулювання планових рішень, оформлених у виді стратегій, концепцій, пріоритетів, здатних зробити їх здійсненними і реальними.
2. Стратегічне планування представляє активний пошук альтернативних варіантів, вибір найбільш ефективного з них, побудови на основі цього вибору загальної стратегії розвитку, формування спеціального механізму її реалізації.
3. Основне змістовне навантаження в стратегічному плануванні покладається на довгострокове планування. Однак, правомірно трактувати його як систему різноманіття видів планової діяльності на підприємстві, що включає узагальнення довгострокового, середньострокового, річного, оперативного, функціонального планування.
4. Стратегічне планування як особлива функція стратегічного управління, обмежується процесом розробки стратегії і формуванням стратегічної політики. У більш широкому плані, являє собою єдність вироблення цілей і підготовки рішень з визначенням конкретних шляхів їх реалізації.

Висновки. Викладені методологічні принципи комплексної еколого-економічної оцінки виробництва та лісгосподарської діяльності обумовлюють наступні основні висновки:

1. Еколого-економічний аналіз як інформаційно-аналітична основа прийняття оптимальних управлінських рішень у лісовому секторі економіки має комплексний характер і включає наступні основні складові: екологічну експертизу, екологічну діагностику і ситуаційний аналіз, екологічний маркетинговий аналіз і екоаудит. Спрямованість, зміст і особливості виділених складових еколого-економічного аналізу визначаються специфікою відтворювальних процесів і еколого-економічних проблем лісокористування.
2. Комплексна оцінка ефективності екологічної (природоохоронної) діяльності суб'єктів лісового комплексу, визначається системою показників, що відбивають еколого-економічний рівень виробництва і лісівничо-еколого-економічний рівень господарювання. Розроблена функціонально-структурна схема показників комплексної оцінки виробництва забезпечує взаємозв'язок і взаємозумовленість фінансово-економічних, екологічних, лісівничих і соціальних результатів господарювання.
3. Запропоновані принципи конструювання комплексної порівняльної оцінки еколого-економічного рівня розвитку виробництва засновані на використанні існуючих методів аналізу виробничої діяльності, враховують специфіку проведення і агрегування еколого-економічних показників. Ранжирування за такими показниками підприємств, дає можливість використання комплексних оцінок для реалізації різних механізмів регулювання рівня екологічності господарювання.

Список використаної літератури.

1. Мишенин Е.В. Комплексная лесоводственно-эколого-экономическая оценка деятельности предприятий // *Вісник Сумського державного університету*. – 1995. – №4. – С. 57–61;
2. Немченко В.В. *Кредитно-денежный механизм в решении экологических проблем*. – Одесса: Консалтинг, 1998. – 83 с.;
3. Христенко С., Харичков С., Шлыкова Н. Экологический банк как важнейшее звено в системе управления охраной окружающей среды // *Економіка України*. – 1994. – №9. – С. 91-92;
4. Индрисов А.Б., Картышев С.В., Постников А.В. *Стратегическое планирование и анализ эффективности инвестиций*. – М.: Информационно-издательский дом "Филинь". – 1996. – 272 с.

References.

1. Mishenin E.V. (1995) *Kompleksnaja lesovodstvenno-ekologo-ekonomicheskaja ocenka dejatel'nosti predpriyatij* [Integrated ecological-economic assessment of silvicultural activities of enterprises], *Visnik Sums'kogo derzhavnogo universitetu*, Sumy, Ukraine;
2. Nemchenko V.V. (1998) *Kreditno-denezhnyj mehanizm v reshenii ekologicheskikh problem* [Monetary mechanism in solving environmental problems], *Konsalting*, Odessa, Ukraine;
3. Hristenko S., Harichkov S. and Shlykova N. (1994) *Ekologicheskij bank kak vazhnejshee zveno v sisteme upravlenija ohranoj okruzhajushhej sredy* [Environmental bank as an important link in the system of environmental management of their problems], *Ekonomika Ukrainy*, Kyiv, Ukraine;
4. Indrisov A.B., Kartyshev S.V. and Postnikov A.V. (1996) *Strategicheskoe planirovanie i analiz jeffektivnosti investicij* [Strategic planning and analysis of investment performance], *Filin'*, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"